

**FƏLSƏFƏNİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ
METHODOLOGY OF TEACHING PHILOSOPHY**

UOT 1(072.8).

Mədinə Əlişirvan qızı Ağayeva
Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi
<https://orcid.org/0009-0005-3071-9379>
E-mail: medine.agayeva70@mail.ru.
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).130-136](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).130-136)

**ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ FƏLSƏFƏNİN TƏDRİSİNİN
METODOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Медина Алишурван гызы Агаева
преподаватель Бакинского Государственного Университета

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В
ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

Madina Alishurvan Aghayeva
teacher at Baku State University

**METHODOLOGICAL FEATURES OF TEACHING PHILOSOPHY IN
HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Xülasə. Bu məqalədə müasir şəraitdə ali təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi zərurətindən irəli gələn fəlsəfi-pedaqoji metodologiya və metodların əsas problemlərini başa düşməkdən ibarətdir ki, bu da mədəniyyətin və fəlsəfənin ardıcıl tarixi tiplərinə nəzər saldıqda onların hər birinin fəlsəfənin müəyyən üsullarına uyğun gəldiyi aydın olur. Məqalədə Azərbaycan Respublikasının universitetlərində fəlsəfənin tədrisinin bəzi xüsusiyyətləri araşdırılır. Bu fənnin tədrisinin ən çətin və mühüm mərhələlərindən biri tələbələrin fəlsəfi elmin əsas anlayışları ("fəlsəfə", "metafizika") ilə tanış olması, fəlsəfi əsərlərin tələbələr tərəfindən müstəqil öyrənilməsi üçün vacib olan terminlərin mənalılarının aydınlaşdırılması hesab olunur. Müasir fəlsəfə müəllimi obrazı məsələsi də bir sıra ictimai müzakirələrdə yer alır. Hər şeydən əvvəl, bu, fəlsəfənin bir peşə və ya bir çağırış olduğunu anlamaqla bağlıdır. Reallıqda nə baş verir? Materialı mükəmməl bilən bir insanın auditoriyanı "alovlandırmaq" və onlara çoxəsrlik fəlsəfi bilik ənənəsini açmaq imkanı həmişə olmur. Müəllim, mən buna əminəm, nətiq, müəllim və sənətkar keyfiyyətlərini özündə birləşdirməlidir. Azərbaycan Respublikasında aparılan təhsil islahatları sosial və humanitar fənlərin yenidən qiymətləndirilməsi və onların ali təhsilin tədris prosesində statusu haqqında danışmağa imkan verir ki, humanitar fənlərin tədrisi saatlarının sayının azalması və sosial və humanitar fənlərin bu fənlərə necə qayıtması ilə bağlı seçmə kursların çıxarılması mövcud tendensiyaların göstəricisi hesab edilə bilər.

Açar sözlər: *fəlsəfə, ali məktəb, təhsil islahatları, metafizika, tədris prosesi*

Аннотация. Целью данной статьи является понимание основных проблем философско-педагогических методологий и методов, вытекающих из необходимости повышения уровня высшего образования в современных условиях, что при рассмотрении сменяющих друг друга исторических типов культуры и философии позволяет понять, что каждому из них соответствуют определенные методы философии. В статье рассматриваются некоторые особенности преподавания философии в вузах Азербайджанской Республики. Одним из наиболее сложных и важных этапов преподавания данного предмета является ознакомление студентов с основными понятиями философской науки («философия», «метафизика») и разъяснение значений терминов, важных для самостоятельного изучения студентами философских произведений. Вопрос об имидже современного преподавателя философии также является предметом публичных дискуссий. Прежде всего, речь идет о понимании

того, является ли философия профессией или призванием. Что же происходит на самом деле? Человек, в совершенстве владеющий материалом, не всегда имеет возможность «зажечь» аудиторию и открыть ей многовековую традицию философского знания. Учитель, я в этом убежден, должен сочетать в себе качества оратора, педагога и художника. Образовательные реформы, проводимые в Азербайджанской Республике, позволяют говорить о переоценке социально-гуманитарных предметов и их статуса в образовательном процессе высшей школы, а сокращение количества учебных часов гуманитарных предметов и отмена факультативных курсов, связанных с возвращением социально-гуманитарных предметов в эти предметы, можно считать показателем современных тенденций.

Ключевые слова: философия, высшая школа, образовательные реформы, метафизика, образовательный процесс

Abstract. This article aims to understand the main problems of philosophical and pedagogical methodologies and methods arising from the need to improve the level of higher education in modern conditions, which, when considering the successive historical types of culture and philosophy, it becomes clear that each of them corresponds to certain methods of philosophy. The article examines some features of teaching philosophy in universities of the Republic of Azerbaijan. One of the most difficult and important stages of teaching this subject is considered to be the familiarization of students with the basic concepts of philosophical science ("philosophy", "metaphysics"), the clarification of the meanings of terms that are important for independent study of philosophical works by students. The issue of the image of a modern philosophy teacher is also included in a number of public discussions. First of all, this is due to the understanding that philosophy is a profession or a calling. What happens in reality? A person who knows the material perfectly does not always have the opportunity to "ignite" the audience and open up to them the centuries-old tradition of philosophical knowledge. The teacher, I am sure of this, must combine the qualities of a speaker, teacher and artist. The educational reforms carried out in the Republic of Azerbaijan allow us to talk about the reassessment of social and humanitarian subjects and their status in the educational process of higher education, so that the reduction in the number of teaching hours of humanitarian subjects and the removal of elective courses related to how social and humanitarian subjects return to these subjects can be considered an indicator of current trends

Keywords: philosophy, high school, educational reforms, metaphysics, educational process

Giriş. Universitetlərdə fəlsəfənin tədrisi sənəti mənaca iki əsas səbəbə görə aktual görünür: birincisi, fəlsəfənin öyrənilən fənlər arasında yeri məsələsi getdikcə təkcə tələbələr tərəfindən deyil, həm də əsas olmayan fənlərin müəllimləri tərəfindən skeptisizmə məruz qalır, ikincisi, səriştə əsaslı yanaşma müasirdir; Əsas ideya: fəlsəfənin pedaqogika ilə əlaqəsi ideoloji xarakter daşıyır ki, bu da ali məktəbdə fəlsəfənin tədrisi metodikasının və metodlarının spesifikliyini müəyyən edir. Müasir dövr həm ölkələr arasında, həm də müxtəlif sosial qruplar və fərdlər arasında ünsiyyətdə dialoqun rolunun artması ilə xarakterizə olunur. Həyatın bütün səviyyələrdə demokratikləşməsi fərdi rəqibi və ya bütöv bir auditoriyanı inandırmaq və başa düşmək üçün ünsiyyət tərzində dəyişiklik tələb edir. İnsanlarla daimi ünsiyyət və qarşılıqlı anlaşılmaya nail olmaq bacarığı tələb edən bir sıra peşələr var. Buna görə də təhsil müəssisələrində tədris üslubunun özünün belə sənət nümunələrini təqdim etməsi vacibdir və burada fəlsəfəni çox qiymətləndirmək çətindir.

Metod, tədqiqat və nəticələr. Fəlsəfə müəllimi işində müxtəlif çətinliklərlə üzləşir. Əsas odur ki, fəlsəfə yalnız universitetlərin fəlsəfi fakültələrində əsas fəndir, bu fənnin tədrisi ən yaxşı halda tədris ilinin iki semestrinə ayrılır. Fəlsəfənin öyrənilməsində mühüm mərhələ "fəlsəfə" anlayışının özünün nəzərdən keçirilməsidir. Belə ki, fəlsəfi biliklər öz elmi və akademik fənlərini özündə birləşdirirdi, bunlar "müdrilər (sophos)" adlanırdı, lakin Pifaqora görə, yalnız tanrılar müdrilə ola bilər, insanlar isə yalnız "müdrilik həvəskarları"dır [1, s. 148]. Fəlsəfi biliklərin məzmunu müxtəlif tarixi dövrlərdə dəyişmişdir. Konfutsi (e.ə. 552-479) fəlsəfəni yalnız etik bilik, əxlaq qanunları kimi müəyyən etmişdir. Erkən Yunan fəlsəfəsi (e.ə. 6-5-ci əsrlər) Aristotel (e.ə. 384-322) adlı kitabında fəlsəfənin mövzusunu varlığın başlanğıcı və səbəbi kimi müəyyən etmişdir [2, s. 67], fəlsəfə (19-20-ci əsrlər), ekzistensializm (XX əsr) – varlıq, insanın mahiyyəti; Amerika pragmatizm fəlsəfəsi (19-20-ci əsrlər) – fəaliyyət, sağlam düşüncəni ifadə edir. Fəlsəfənin tədrisində başqa bir çətinlik fəlsəfi terminlərin çoxmənalı olmasıdır, çün-

ki müasir fəlsəfi aparat uzun müddət ərzində formalaşmışdır ki, tələbələr fəlsəfi əsərləri düzgün başa düşə bilsinlər. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin “Fəlsəfə” mövzusunda proqramına daxil edilmiş qədim Çin və Qədim Hindistan fəlsəfəsini götürək. Qədim Çin fəlsəfi əsərlərində ən mühüm anlayış “dao”dur (hərfi mənada Çin dilindən “yol”). “Şi Cinq”də (e.ə. XI əsr) “Dao” o uzaq dövrlərdə cəmiyyət və təbiət üçün eyni olan əxlaqi və kosmik qanunu nəzərdə tuturdu. Konfutsinin “Lun Yu” (“Söhbətlər və deyimlər”) kitabında “Tao” “qarşılıqlılıq” (insanlara qayğı), “qızıl orta” (insanların davranışında təmkinsizlik və ehtiyatlılıq arasında orta nöqtə), “xeyriyyəçilik” (valideynlərə hörmət və böyük qardaşlara hörmət) mənalarını ifadə edir [3-5, s. 139–174].

Lao Tzunun (e.ə. 6-5-ci əsrlər) “Daodejing” (“Daode kitabı”) əsərindəki “Dao” bir neçə mənə daşıyır: mövcud olan hər şeyin mənşəyi, hər şeyin mahiyyəti, əxlaq qanunudur. [4, s. 114–138]. Qədim hind mətnlərində tələbələr “Brahman” polisemantik termini ilə qarşılaşırlar və onun aşağıdakı fəlsəfi mənalarını bil-məlidirlər: “qədim Tanrı, keşiş, müqəddəs söz, tapmacalarla danış, böyüyür, güclü ol, var olan və olmayan hər şeyin mənşəyi, dünyanın əsasları” [5, s. 156]. Fəlsəfə tarixinin öyrənilməsi zamanı eramızdan əvvəl 1-ci əsrdə ortaya çıxan “metafizika” (qədim yunanca: “fizikadan sonra”) anlayışı tələbələr üçün müəyyən çətinliklər yaradır, qrammatik Rodoslu Aristotelin tapılmış əlyazmalarını tədqiq edərək, onları aşağıdakı kateqoriyalara ayırır: politika, etika, bistrofizika. Məzmunu ona aydın olmayan eyni əlyazmaları o, fizikadan sonra yerləşdirdi. Müəllifin fəlsəfə tədrisi təcrübəsindən belə çıxır ki, Aristotelin fəlsəfəsinə həsr olunmuş dərslərdə “metafizika” haqqında ətraflı danışmaq və bu terminin bütün mümkün mənalarını nəzərdən keçirmək lazımdır. “Fizikadan sonra”, “metafizika” Aristotelin özünün “birinci fəlsəfə” (yəni varlığın başlanğıcı və səbəbi) adlandırdığı fəlsəfəni ifadə edir. e.ə e. günümüzdə qədər onun əsas fəlsəfi mənası “varlığın fəvqəltəcrübi prinsipləri və qanunları haqqında” [6, s. 541] varlığın özünüinkışafını inkar edən “metafizik təfəkkür”ü də əlavə edə bilərik. Filosofların demək olar ki, bütün əsərlərində metafizik təlim var, Məsələn, Platonun “metafizikası” idrak üsuludur, İntibah dövrü filosoflarının “elmlər kraliçası”, İ. Kantın sırf

ağıldan qaynaqlanan sistemli biliyi isə ilk olaraq “metafizika” ilə ziddiyyət təşkil edir. Ali təhsil müəssisələrində fəlsəfənin tədrisinin ən mühüm vəzifəsi tədris prosesi çoxlu tədris vəsaitləri və ensiklopediyalarla təmin olunsa da, fəlsəfi biliklərin əsasını təşkil edən fəlsəfi əsərlərin mənasını tələbələrə müstəqil şəkildə dərk etməyi öyrətməkdən ibarətdir. Tələbələrə orijinal əsərlər üzərində qeydlər aparmağı tövsiyə etmək lazımdır ki, bu da fəlsəfi ilkin mənbələrin əsas və ikinci dərəcəli mövzularını müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Burada tələbələrin müstəqil işinə, onların öz-özünə təhsil almasına diqqət yetirmək yerinə düşərdi ki, Bakı Dövlət Universitetinin fəlsəfə müəllimləri bildirirlər ki, keyfiyyətli təhsil “yalnız özünütəhsillə – insanın bilik, bacarıq və bacarıqları əldə etmək və möhkəmləndirmək üçün müstəqil, sistemli işi ilə mümkündür. Tələbələrin belə daimi müstəqil işi olmadan onların səmərəli və keyfiyyətli təhsil alması mümkün deyil” [7, s. 68].

Qeyd etmək lazımdır ki, tələbələrin özünütəhsil qabiliyyəti artıq məktəbdə olan müəllimlər tərəfindən inkişaf etdirilir və müəllifin fəlsəfə üzrə məktəblilər üçün olimpiadada Bakı Dövlət Universitetinin Fəlsəfə kafedrasının qəbul komissiyasında işləməsi, əsasən, abituriyentlərin universitetin humanitar fakültələrinə qəbul üçün yaxşı hazırlığından xəbər verir. [8]

Bəlkə də məktəblərdə fəlsəfi biliklərə daha çox diqqət yetirilməlidir. Məlum olduğu kimi, hazırda fəlsəfə siyasət, iqtisadiyyat və sosiologiya ilə yanaşı, məktəb “İctimai elm” fənninin bir hissəsidir. Hələ 19-cu əsrdə görkəmli alman filosofu G.V.F. Hegel fəlsəfənin gimnaziyalarda öyrənilməsini zəruri hesab etmişdir. Azərbaycan universitetlərinin fəlsəfə fakültələrində fəlsəfənin tədrisi məntiq, ontologiya, bilik nəzəriyyəsi, sosial fəlsəfə, elmin fəlsəfəsi və metodologiyası, xarici fəlsəfə tarixi, Azərbaycan fəlsəfəsi, fəlsəfə tarixi, fəlsəfi elmlər fənləri üzrə dərslərdə fəlsəfi biliklərin bütün spektrini əhatə edir Digər universitet fakültələrində fəlsəfə iki semestr ərzində öyrənilir. Kurikulum tarix, nəzəriyyə və dünya fəlsəfəsinin “Şərq fəlsəfəsi”, “Antik dövr və orta əsrlər”, “Müasir dövr”, “Klassik Alman fəlsəfəsi” və “XIX və 20-ci əsrlərin Avropa fəlsəfəsi” kimi əsas bölmələrinə girişdən ibarətdir [9]. Nəzəri

materiala varlıq, bilik, dünya, insan və cəmiyyət haqqında fəlsəfi təlimlər daxildir.

Qeyd etmək lazımdır ki, fəlsəfinin tədrisi zamanı fakültənin xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Bakı Dövlət Universitetinin müxtəlif fakültələrində fəlsəfə tədrisi ilə bağlı çoxillik təcrübəsi ona belə qənaətə gəlməyə kömək etmişdir ki, məsələn, jurnalistika fakültəsinin tələbələri fəlsəfi dilin tarixi, onların tarixi mənalari və fəlsəfə anlayışı ilə daha çox maraqlanırlar. Bu da ondan irəli gəlir ki, jurnalistlər öz peşə fəaliyyətlərində “söz”dən istifadə edərək onun mənasına, əhəmiyyətinə daim diqqət yetirirlər. Bu, vahid müasir media sənayesinin bütün əsas seqmentlərinə aiddir: qəzetlər, jurnallar, radio, televiziya, internet mediası, xəbər agentlikləri, reklam biznesləri və ictimaiyyətlə əlaqələr sisteminin strukturuna. Universitetlərin filologiya kafedralarında fəlsəfinin tədrisi fəlsəfi əsərlərə daha çox diqqət yetirməyi tələb edir. Bu məqalənin müəllifi filologiya fakültəsinin xarici bölməsinin magistrantları üçün “Fəlsəfə” fənnindən mühazirə kursu üçün proqram hazırlamış, bu mühazirə kursunun əsas məqsəd, vəzifələri və məzmununu müəyyən etmişdir [11, s. 3–5]. Qeyd etmək lazımdır ki, filologiya və fəlsəfə qədim dövrlərdən bəri bir-biri ilə sıx bağlı olan iki humanitar elmdir. Onlar əllərində olan vəsiqələrdən, bədii yaradıcılıq dilindən istifadə edərək humanitar və fəlsəfi biliklərə mühüm töhfələr vermişlər. Universitetdə fəlsəfinin tədrisini şərti olaraq iki vektora bölmək olar, onların hər birinin öz tərəfdarları və əleyhdarları var. Birincisi, fəlsəfi mətnlərin, anlayışların və anlayışların təriflərinin ətraflı təhlili ilə müşayiət olunan fəlsəfə tarixinin tədrisi kursudur ki, bu fənnin bütün sahələrini (ontologiya, qnoseologiya, etika və s.) araşdırır. Bu yanaşmanın tərəfdarları hesab edirlər ki, tədrisin tarixi-fəlsəfi kursu tələbələr arasında böyük maraq doğurur, çünki o, mədəniyyət, siyasət və iqtisadiyyat tarixi ilə bağlı geniş fənlərarası məsələləri əhatə edir, bu, fəlsəfi biliklərin gələcək mütəxəssislərin hazırlanmasının mövzu sahəsinə uyğunlaşmasına kömək edir [11]. Başqa bir fikir: fəlsəfə tarixinin tədrisi sahəsində çoxlu yaxşı mütəxəssislər var, fəlsəfi kontekstin tarixi kətanından uzaqlaşmaq isə fəlsəfə ilə heç bir əlaqəsi olmayan “ad hoc”a gətirib çıxarır. Bu tədris strategiyasının mənfi tərəfi, mənəcə, fəlsəfə tarixini fəlsəfinin özü ilə əvəz etməsidir ki, bu da tələbələrdə tənqidi tə-

fəkkürün inkişafına yönəlib. İkinci istiqamət yarıdıcı akt kimi çıxış edən sərbəst düşüncə ideyası ilə səciyyələnir, burada müəllim təkcə mühazirəçi deyil, həm də fəlsəfi diskurs çərçivəsində həllini tələb edən suallar verən müzakirələrin fəal iştirakçısıdır. Hər bir sual elə qoyulmalıdır ki, ona verilən cavab tələbələrin qarşısında yeni suallar doğursun ki, bu da tənqidi təfəkkürün inkişafına kömək etsin. Bu yanaşmanın tərəfdarı kimi onun əsas vəzifəsini - tələbəni təlim prosesində “aşkar etmək”, ona müzakirə məsələlərində özünü ifadə etməyə kömək etmək, müxtəlif həyat vəziyyətləri üzərində düşünməyə kömək etməyi vacib hesab edirəm.

Bu vəzifə bir sıra səbəblərə görə olduqca çətin görünür. Onlardan bir neçəsinin adını çəkəcəm, ilk növbədə, son yeniliklərdən biri də tədris prosesinə ballı reyting sisteminin tətbiqi ilə bağlıdır ki, bu da şagirdlər arasında yekun qiymətə təsir edən bal toplamaq üçün rəqabət yaradır. Nəticə arxasınca tələbələr müzakirə meydanından kənarda qalırlar, öz fikirlərini ifadə edə bilmirlər və hesabat təqdim etmək imkanı əldə edə bilmirlər. Bu vəziyyət ona gətirib çıxarır ki, ən bacarıqlı tələbələr imtahan üçün ən çox bal toplayırlar və bu, müəllimin qarşısında başqa bir vəzifə qoyur – proqramda nəzərdə tutulmuş mövzuların bütün həcminə mühazirə saatlarının bölüşdürülməsi, üçüncüsü, kompüter texnologiyalarının köməyi ilə ev tapşırığının distant tədrisinin tətbiqi, hətta fərdi suallara cavab verməkdir. [12]

Təqdim olunan hər iki istiqamətin ümumi prinsiplərini tapmaq mümkündür, bu, hər biri müəllifin “izini” və fənni tədris etmək üçün şəxsi baxışını, habelə fəlsəfəni insan varlığının ayrılmaz hissəsi kimi yerləşdirmək istəyini daşıyan fəlsəfə tarixinə dair dərsləklərdən uzaqlaşma meylidir, insan və dünya arasındakı qarşılıqlı əlaqədədir. Bolonia prosesi kontekstində rus təhsilinin modernləşdirilməsi Azərbaycan təhsilini Avropa təhsil standartları sistemində inteqrasiya etmək məqsədi daşıyır. Azərbaycanda təhsil müəssisələrinin qarşısında duran problemli məsələlərdən biri təhsilin keyfiyyətinin müasir əmək bazarının tələblərinə uyğunluğudur. Tədris prosesinin əmək bazarının tələblərinin ödənilməsinə yönəlmiş proqramların formalaşdırılması istiqamətində yenidən istiqamətləndirilməsi səriştə əsaslı yanaşma adlandırılan yanaşmanın yaranmasına səbəb olmuşdur. Təsədüfi deyil

ki, kompetensiya yanaşmasında fəlsəfənin yeri və rolu məsələsi ciddi təhlil tələb edir. Başlamaq üçün, səriştənin nə olduğunu və onun təhsil prosesində rolunun nə olduğunu aydın şəkildə müəyyən etmək lazımdır ki, Avropa təhsil sistemi üçün aşağıdakı tərif xarakterikdir: "...səriştələrin dili ilə ifadə olunan təhsilin nəticələri... diplomların və ixtisasların müqayisəliliyini və uyğunluğunu artırmağın bir yoludur" Təhsil paradigmasının dəyişməsi tələbələrin praktiki hazırlığının rolunun artmasına səbəb olmuş və nəticədə sosial və humanitar fənlərin tədrisinin azaldılması hesabına ixtisas fənləri üzrə saatların artırılmasına keçid olmuşdur. Universitet fənlərinin iyerarxiyası onların praktik tətbiqi funksiyasına görə qurulur və buna görə də nəzəri bilik kimi fəlsəfə qeyri-humanitar cəmiyyətin nümayəndələri üçün əhəmiyyətli bir mövzu kimi görünür. Bunda fəlsəfənin ideoloji funksiyasını itirməsi mühüm rol oynadı. "Təhsil vurğusu" tələbəni müəyyən bir bilik sahəsinə hazırlamaq, dar məqsədli ixtisasa yiyələnmək məqsədi daşıyır. Lakin insan robot deyil, öz işini mexaniki şəkildə yerinə yetirir. İntizam yanaşması, cari tətbiqi problemlərin həllində məzunun əldə edilmiş biliklərdən kənara çıxmaq qabiliyyətini inkişaf etdirmək vəzifəsini qoymur, fikrimcə, belə bir yanaşma Azərbaycanda uzun illərdir ənənəvi olaraq istifadə olunan təhsilə fənlərarası yanaşmadan bir çox cəhətdən aşağıdır, çünki bu yanaşma, fəaliyyətin müxtəlifliyini və qərar qəbul etmək üsullarının dəyişkənliyini nəzərdə tutur. Qeyri-fəlsəfi fənlərin bir çox müəllimləri heç bir şübhəsiz bu ifadə ilə razılaşırlar. Bu, başqa bir sual doğurur: "Hər bir müəllim fəlsəfə müəllimi ola bilərmi?" Təəssüf ki, qeyri-fəlsəfi ictimaiyyətin nümayəndələri üçün də müsbət cavab göz qabağındadır. Məsələn, etika və tətbiqi etika, elm və texnologiya fəlsəfəsi, din fəlsəfəsi və dinşünaslıq elmi ixtisasların pasportuna görə fəlsəfi fənlər kimi təsnif edilir. Bəs reallıqda nə baş verir? Bu kurslar müəllimlər, psixoloqlar, həkimlər və s., yəni fəlsəfi fənlər müəllimi olmayan mütəxəssislər tərəfindən tədris olunur. Bu, çox vaxt peşəkar müəllim cəmiyyətində anlaşılmaqlıqlara səbəb olur. Oxşar vəziyyət ən yaxşı halda iki bloka bölünən, elm tarixini konkret elmi istiqamətin nümayəndəsi, elm fəlsəfəsini isə fəlsəfi ictimaiyyətin nümayəndəsinin tədris etdiyi "Elm tarixi və fəlsəfəsi" fənni üçün xarakterikdir. Amma bu mənərə də dəyişir və

getdikcə daha tez-tez qeyd etmək lazımdır ki, kurs tamamilə fəlsəfi profili olmayan müəllimlərə verilir. Oxşar vəziyyət mədəniyyətşünaslar, tarixçilər və zamanəmiz üçün səciyyəvi olan dindarlar tərəfindən də tədris olunan dinşünaslıq fənlərinin tədrisində də müşahidə olunur. Müasir fəlsəfə müəllimi obrazı məsələsi də bir sıra ictimai müzakirələrdə yer alır. Hər şeydən əvvəl, bu, fəlsəfənin bir peşə və ya bir çağırış olduğunu anlamaqla bağlıdır. Reallıqda nə baş verir? Materialı mükəmməl bilən bir insanın auditoriyanı "alovlandırmaq" və onlara çoxəsrlik fəlsəfi bilik ənənəsini açmaq imkanı həmişə olmur. Müəllim, mən buna əminəm, natiq, müəllim və sənətkar keyfiyyətlərini özündə birləşdirməlidir. Yenilikçi müəllim S. Kazarnovskinin müəllim peşəsinin (həmçinin təlimatçı kimi) aktyorluq peşəsinə bənzəməsi fikri məni heyran etdi. Əgər müəllim diqqətini mühazirəsinə cəmləməyi bacarırsa, onu maraqlı edirsə, o zaman təklif olunan material tələbə üçün gəzinti materialı olaraq qalmayacaq. Əks halda, onun işi heç bir fayda verməyəcək. Bu gün populyar elmi ədəbiyyatda gələcəyin təhsili ilə bağlı futuristik müzakirələrə getdikcə daha çox rast gəlmək olar. Məsələn, amerikalı fizik M.Kaku "Gələcəyin fizikası" və "Ağlın gələcəyi" (Kaku, 2017ab) əsərlərində gələcəkdə robototexnikanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq, bütün peşələrin əmək bazarında iddiasız qalacaq. Ənənəvi kompüterlər daha sonra linzalar vasitəsilə gözün tor qışasına məlumat ötürməklə internetlə əlaqə saxlayan eynəklərə çevrilir. Kompüterin hərəkətləri uzaqdan idarə olunacaq, bu, alimin fikrincə, gələcək insanı faydasız biliklərdən azad edəcək və təhsil onlayn sistemlər vasitəsilə özünü-təhsil müstəvisində inkişaf edəcək. Boş qalan vaxtdan tədris prosesi üçün istifadə oluna bilər. Gələcəyin insanının formalaşmasında fəlsəfənin yeri nədir? Gələcəkdə, M. Kahunun iddia etdiyi kimi, "faydalı sağlam düşüncəni" praktikada tətbiq etməyi bacaranlara əmək bazarında tələbat yaranacaq. Bunlar elm, incəsənət və proqramçıların nümayəndələridir, yəni fəaliyyəti yaradıcı təfəkkürlə bağlı olanların hamısıdır. Amma yaxın gələcəkdə fəlsəfənin tədrisini nəzərə alsaq, onda onun inkişaf vektorunu müasir təhsil qarşısında qoyulan vəzifələr kontekstində müəyyən etməliyik.

Bacarıqlara əsaslanan yanaşmaya qayıdaraq, hazırda aktual olan bəzi vəzifələri qeyd edə

bilərik. Beləliklə, fəlsəfə kursu çərçivəsində konkret təlim profilli tələbələr üçün praktiki əhəmiyyət kəsb edən məsələləri nəzərdən keçirmək məqsəduyğun olardı. Beləliklə, iki vəzifə həll olunur: ixtisaslaşdırılmış təlim sahəsində yeni biliklərin əldə edilməsi və biologların əsərlərində qaldırılan problemlərin fəlsəfi müzakirəsi, bu da fəlsəfənin artıq bakalavr səviyyəsində tələbələrin ixtisas təhsilinə inteqrasiyasına gətirib çıxarır.

Materialın təqdimatında dəyişkənlik məsələsini qaldırısam, orijinal olmayacağam. Həyat bizim qarşımıza yeni suallar qoyur, onların aktuallığı fəlsəfə tarixinin tədrisindən kənara çıxır və buna görə də müasirlik problemlərinin refleksi şəkildə dərk edilməsi də praktiki həyata keçirilməsini tələb edir. Fəlsəfi və pedaqoji kurs elə qurulmalıdır ki, tələbənin düşüncə tərzini və onun gündəlik düşüncədən fəlsəfi mülahizələrə keçid qabiliyyətini asanlaşdırsın. Bu, o halda mümkündür ki, müəllim materialın problemli təqdimatında şagirdlərə onları həll yolunu axtarmağa sövq edən suallar verir və bu zaman öz növbəsində mübahisəli xarakterli yeni fəlsəfi suallar yaranır.

Nəticə

Ali təhsil müəssisələrində fəlsəfə məşğələlərinin keçirilməsinin əsas formalarına aşağıdakılar daxildir: seminar planının məsələləri üzrə tələbələrin şifahi sorğusu, planın məsələləri üzrə geniş sərbəst müzakirə, tələbələrin sonrakı müzakirələrlə şifahi məruzələri, kollokviumlar. Fəlsəfənin keçirilməsinə hazırlıq bir sıra mərhələləri əhatə edir: seminarın planının tərtib edilməsi, seminarın keçirilməsi formatının seçilməsi, tələbələr üçün məsləhətlərin aparılması, onların əsas və əlavə ədəbiyyatla təmin edilməsi. Hazırlıq prosesində mühüm məqam müəllim-

lər tərəfindən seminar dərslərinin müfəssəl plan-konspektinin, o cümlədən seminarın məqsəd və vəzifələrini, tədqiq olunan problemin kateqoriyalı aparatını, seminarın hər bir sualının əsas müddəalarının qısa təqdimatını, auditoriya üçün əlavə sualların və yekun sözün tərtib edilməsidir. Magistratura proqramında fəlsəfəyə böyük önəm verilir. Magistr tədqiqatçı kimi göründüyü üçün bu səviyyədə tədrisə müzakirə üsulları daxil edilir. Mühazirələr və seminarlar arasında dəqiq sərhədlər yoxdur və buna görə də dərslər zamanı aspirantlar onları maraqlandıran suallarla müəllimlə müzakirələr aparır, tez-tez oxu dərsləri keçirilir, bu dərslərdə müəllim mətni oxuyur, tələbələrə izah edir. Tələbələrə maraqlandıran suallar müzakirəyə çıxarılır. Fəlsəfənin problemə dair fəlsəfi və psixoloji-pedagoji ədəbiyyatın nəzəri tədqiqi bu problemin aktual olduğunu və əlavə nəzəri anlayış tələb etdiyini müəyyən etməyə imkan verir.

Problemin aktuallığı. Ali təhsil müəssisələrində fəlsəfənin tədrisi problemlərinə, fəlsəfənin müasir cəmiyyətdə və təhsil sistemində rolunun dərk edilməsinə həsr olunmuşdur ki, fəlsəfənin kurikulum əsas hissəsinin məcburi bir fənni kimi olmasına baxmayaraq, bu fəlsəfənin tədrisi ilə bağlı yeni yanaşmalar nəzərə alınmaqla, onun tədrisində vahid metodun mövcud olmadığını qeyd etmək olar.

Problemin yeniliyi. Fəlsəfənin pedaqogika ilə əlaqəsi ideoloji xarakter daşıyır ki, bu da ali məktəbdə fəlsəfənin tədrisi metodikasının və metodlarının spesifikliyini müəyyən edir. Müasir dövr həm ölkələr arasında, həm də müxtəlif sosial qruplar və fərdlər arasında ünsiyyətdə dialoqun artan rolu ilə xarakterizə olunur.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalənin praktik əhəmiyyəti ali təhsil müəssisələrinin tələbələri, aspirantları və müəllimləri, sosial-mədəni və fəlsəfi-pedagoji diskursların tarixi və müasir problemləri ilə maraqlanan hər kəs üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Avanesov, S.S. Universitet təhsili sistemində fəlsəfənin vəziyyəti // Fəlsəfə təhsili: Fəlsəfə fakültələri və kafedraları birliyinin bülleteni. Məsələ 2. (Metodik qeydlər. Məsələ 6) M.; Sankt-Peterburq, 2011.S.94-100.
2. Andreychuk, N.V. Universitet təhsili və tənqidi düşüncə // İmmanuel Kant Baltik Federal Universitetinin bülleteni. I. Kant. Məsələ 6: Ser. Humanitar elmlər. Kaliningrad: BFU nəşriyyatı im. İ. Kanta, 2011.S.42-50.
3. Andreychuk I.V. Kursun materialları: "Fəlsəfənin tədrisi metodikası". Kaliningrad: KSU nəşriyyatı, 2003. - 69 s.
4. Karelin, V.M., Kuznetsova, N.I və Grifsova, I.N. (2017) "Fəlsəfə" bir dərslilik kursu: konsepsiyanın dəyişdirilməsi. Rusiyada ali təhsil, lakin. 10, s. 64–74. (Rus dilində). s.108-120
5. Qusev, D.A. Fəlsəfənin tədrisində skeptisizmin rolu və əhəmiyyəti // Fəlsəfə sualları, 2007, № 2. S.139–174
6. Mikesheyn, M.I. (2010) Amerika texniki universitetlərində zəruri təhsil proqramları üçün əsaslandırma. Mədən İnstitutunun qeydləri, cild. 187, s. 190–194. (Rus dilində).

7. Rozov, M.A. (2010) Fəlsəfədən qar adamı (Rusiyada ali təhsilin qeydləri, № 8).I, s. 20-29 (In Ross.).
8. Eremeeva, AI&Tsitsin, FA2013, Astronomiyanın Tarixi və Metodologiyası, I hissə, Moskva, (rus dilində) s.165-170
9. Doliner L.I. Təhsilin informasiyalaşdırılması kontekstində universitet tələbələrinin hazırlanmasında adaptiv metodik sistemlər. Ekaterinburq, Ural nəşriyyatı. Universitet, 2004. – 49 s.
10. Karelın, V.M., Kuznetsova, N.I və Grifsova, I.N. (2017) «Filosofiya» kakuchebnyikurs: konsepsiyanın dəyişdirilməsi. Rusiyada ali təhsil, №. 10, s .64–74. (Rus dilində).
11. Mikesheın, M.I. (2010) Amerika texniki universitetlərində zəruri təhsil proqramları üçün əsaslandırma. Mədən İnstitutunun qeydləri, cild.187, səh.190–194.(Rus dilində).
12. Nikiforov, A.L. (2011) Fundamental Elm Ölürmü? In: Gələcək fundamental elmlər: problemlərin konseptual, fəlsəfi və sosial aspektləri /red. A. A. Krushanov və E. A. Mam% chur. Moskva, KRASAND. 288 s. (Rus dilində).

Redaksiyaya daxil olub: 07.04.2025.